

ПОДОЛАННЯ СТЕРЕОТИПІВ СОЦІАЛЬНОЇ НЕРІВНОСТІ ЯК УМОВА РОЗВИТКУ ІНКЛЮЗІЇ В УКРАЇНІ

Стереотипи негативного ставлення до людей з особливими потребами існують у різних культурах з давніх часів та погіршують якість життя людей з відхиленнями розвитку, порушують способи гуманної взаємодії людей. Процеси інклюзії надають можливість повноцінного життя дітей та дорослих з особливостями розвитку. Для поширення інклюзії потрібно подолання сегрегації населення, збільшення уваги до духовно-інтелектуального розвитку молоді. В інклюзивні процеси залучені в тій чи іншій мірі всі прошарки населення. Можливо виокремити категорії населення, до яких спрямовані процеси інклюзії: люди з особливими потребами, їх батьки та оточення. Для кожної з цих груп необхідні розробка та застосування окремих технологій ефективної реалізації інклюзії.

Виклад основного матеріалу. Інклюзивний процес дитини з особливими потребами починається з її народження. Індивідуальні форми та прояви інклюзивного процесу закладаються особливостями материнсько-дитячої взаємодії. Цей етап інклюзії можливо виокремити як підготовчий до формування у дитини способу взаємодії з оточенням. Вирішальним фактором формування процесів взаємодії постає материнське ставлення – поведінка жінки в ролі матері особливої дитини. Материнська поведінка зазнає девіацій від психотравми, що спричинена порушенням розвитку дитини. В результаті психотравми та ПТСР у матері може формуватися неадекватний стиль поведінки, обстеження 120 одеських матерів дітей з особливими потребами за опитувальником ОМВ показало, що тільки у 35 % матерів діагностовано адекватний стиль материнського ставлення, 25 % проявили жертвний стиль, у 21,67 % жінок виявлено суперечливий стиль та 18,33 % матерів показали дистантний стиль материнського ставлення до дитини з вадами розвитку. Неадекватність поведінки матері створює емоційний дефіцит материнсько-дитячої взаємодії, що формує у дитини нездатність успішного засвоєння способів розвитку та адаптації. Мати транслює дитині зразки неадекватної поведінки [2]. Для підготування дитини до інклюзії необхідно надати матері соціальну та психологічну допомогу. Серед проблем матері дитини з особливими потребами найбільш гострими постають проблеми соціальної взаємодії, тому що порушені, та постають неефективними способи взаємодії, що були раніше, а нові способи взаємодії несформовані.

Дослідження авторки за методикою А. Мехрабіана показали, що найбільших змін у жінок досягли показники рівнів прагнення до людей та страху бути відвергнутою людьми внаслідок порушень розвитку дитини. Підвищені суперечливі показники складових афіліації формують у матері роль жертви (жертвний та суперечливий стиль материнського ставлення), що може транслюватися дитині [3]. Сформована в дитинстві роль жертви є стійкою, що заважає інклюзії як процесу залучення особистості до реального життя. Для подолання негативних процесів взаємодії матерів з оточенням, засвоєння нових цінностей, смислів та мотивів життєдіяльності жінкам потрібна підтримка збоку оточення, насамперед, це підтримка цілісної групи, учасники якої мають схожі життєві ситуації. В Україні, як і в багатьох розвинених країнах, функції цілісної групи виконують як неформальні об'єднання, так і громадські організації батьків, що виховують дітей з особливими потребами. Заходи, що проводяться батьківськими організаціями – свята, літні

табори, гуртки, співбесіди, сприяють формуванню у дітей з особливими потребами соціальних звичок та оптимальних способів взаємодії, що необхідно для інклюзії.

Другим етапом інклюзивних процесів у житті дитини з особливими потребами є процес навчання. В умовах війни в Україні більшість закладів шкільної освіти працюють онлайн або не працюють. Відповідальність матерів за розвиток дитини з особливими потребами збільшується. Мати повинна організувати навчальне середовище, створити мотивацію дитини та безпосередньо брати участь у навчальному процесі. Всі ці обов'язки матерів здійснюються в реальності війни, що викликає додатково до психотравми матері тривогу та стрес. Згідно дослідженням Дж. Гросса, П. Еклана, у стресогенній ситуації людина може мати два способи взаємодії [4]: переоцінка ситуації, зміна ставлення до ситуації; зміна емоційної відповіді на нову ситуацію (зміна патернів поведінки, планів та цілей). Зазначені напрями оптимізації способів взаємодії з оточенням під час війни допомагають жінкам, що виховують дітей з особливими потребами, в організації розвитку та освіти дітей.

Найважливішим у процесі інклюзії як процесу залучення людей з особливими потребами до активного життя з'являється підвищення ефективності та поширення соціо-гуманітарної освіти на всіх рівнях навчального процесу – від дошкільних закладів до школи і вищих навчальних закладів. Без пріоритету соціо-гуманітарного напрямку освіти інклюзії може бути формальною, коли батьки обирають навчання особливих дітей вдома та молодь є сегрегованою. Умови війни викликали розвиток волонтерства в Україні, тому вчасними будуть розробки волонтерських програм для дітей та молоді, спрямованих на розвиток інклюзії. Суттєвим фактором у розвитку інклюзії в Україні постає ознайомлення з досвідом гуманного ставлення та створення додаткових можливостей для людей з особливими потребами в країнах ЄС, що спостерігають біженці, які виїхали за кордон під час війни. Світові форми інклюзії засвоюються українцями та втілюються у повсякденність України. В умовах війни та повоєнного часу соціальним підґрунтям інклюзії являється згуртованість та патріотизм громадян України, що створює сприятливу атмосферу для розвитку інклюзії як процесу реалізації прав на активне життя людей з особливими потребами.

Висновки. Інклюзія є пріоритетним напрямом сучасної освіти. Ефективність інклюзії як процесу входження людини з особливими потребами до активного життя залежить від багатьох факторів розвитку дитини та соціо-культурних норм суспільства, серед яких можливо виокремити наступні.

1. Здатність дитини з особливими потребами до оптимального розвитку та адаптації визначається характером материнсько-дитячої взаємодії. Дефіцит цієї взаємодії може створюватись через порушення розвитку дитини та як наслідок психотравми та ПТСР матері. Емоційна дефіцитарність материнсько-дитячих відносин може бути компенсованою при наданні матері психотерапевтичної та емоційної підтримки.

2. Інклюзивна освіта в школі також потребує активної участі у навчальному процесі батьків дитини з особливими потребами. В умовах ситуації війни відповідальність батьків за виховання особливої дитини зростає. Для усвідомлення та застосування інклюзивних процесів батькам потрібна інформаційна та соціальна підтримка.

3. Поширення соціо-гуманітарної освіти населення, подолання стереотипів соціальної нерівності та негативного ставлення до людей з особливими потребами вмикають механізми розвитку інклюзії та залучення до активного життя сімей, що виховують дитину з особливими потребами. Соціально-психологічні технології – школи матерів, проведення літніх реабілітаційних таборів, підтримка батьківських громадських організацій, розвиток волонтерського руху створюють умови для інклюзії людей з особливими потребами в соціум.

Список використаних джерел:

1. Авторський опитувальник. Зіборова О. О., Дегтяренко Т. В. «Опросник определения особенностей (стиля) материнского отношения к ребенку, имеющему

отклонения в психофизическом развитии (ОМО)»: зареєстрований Державною службою інтелектуальної власності України від 05.03.2014 р. А.с. № 53965. Україна, 2014 р.

2. Гоулман Д. Емоційний інтелект (пер. з англ. С.-Л. Гуменецької). Харків : Віват, 2020. 512 с.

3. Gerhardt S. Why Love Matters: How affection shapes a baby's brain. Routledge; 1st edition. 2004.

4. Gross I. I. Emotion regulation: Affective, cognitive and social consequences. *Psychophysiol.* 2002. V. 39. Iss. 3. P. 281-291.